

NÂBİTE

la II. (VIII.) yüzyılda ortaya çıkmıştır. Ebû-Sırrı eş-Şüme'î bir şiirinde bunları Harûriyye (ashâb-ı Harûrâ) ile beraber zikretmekte (Câhiz, *Risâle*, neşredenin girişi, s. 5), Bîşr b. Mu'temir ise bir şiirinde İbâziyye, Râfiziler ve Haşviyye ile yakın düşünceleri paylaşan bir grup olarak göstermektedir (*Kitâbü'l-Hayevân*, VI, 62). Öte yandan Joseph van Ess, Abdülhamid b. Yahyâ el-Kâtib'in Emevîler'in son dönemlerinde Horasan bölgesinde Abbâsiler lehine faaliyet gösterenleri "en-nâbite fi arzı Horâsân" diye andığını, ayrıca I. Velîd'in, oğlu İbrâhim'i halife tanıyanların "nâbitiyye" şeklinde isimlendirildiğini bildirmektedir (*Theologie und Gesellschaft*, III, 467).

Nâbite terimini en çok Câhiz ve Hayyât kullanmış, Câhiz *Risâle fi'n-nâbite* ismiyle bir de eser kaleme almıştır. Bu esere göre Nâbite, Emevî halifelerinin yaptığı haksızlıkları tasvip eden ve onların kötülenmesini bid'at sayan, ulûhiyyet konusunda teşbihe düşen, kulun irade ve kudretini kabul etmeyerek her şeyi ilâhî kadere bağlayan, dolayısıyla Allah'a bir çeşit zulüm isnat eden, Kur'an'ın mahlûk olmadığını ileri süren kişilerdir (s. 14-18; Câhiz'in nâbitenin çeşitli görüşlerine temas ettiği yerler için bk. *Halku'l-Kur'an*, III, 288, 296, 300; *er-Red 'ale'n-naşârâ*, III, 351; *Şinâ'atü'l-kelem*, IV, 243). Bu değerlendirmeler çerçevesinde Nâbite, müteşâbihat konusunda te'vile gitmeyip Allah'a yaratılmışlık sıfatları nisbet eden, tefvize yer veren âyetleri iyice araştırmadan cebri karakterli âyetleri öne çıkaran, halku'l-Kur'an tartışmalarında Mu'tezilî görüşleri reddeden Selef âlimleri ve ehl-i hadîs ile kelâm konularında akli istidlâllerde bulunmaya çalışmakla birlikte başarılı olamayan İbn Küllâb ve Hâris el-Muhâsibî gibi kimselerdir. Mu'tezilî geleneğe mensup olan Hayyât da eserinde nâbite kelimesine yer vermiş ve Câhiz'e paralel açıklamalar yapmıştır (*el-İntişâr*, s. 28, 55, 59, 102, 105). Öyle görünüyorki Hayyât söz konusu terimle Şîa ve Mu'tezile dışındaki âlimleri kastetmektedir.

Mu'tezile âlimlerinin Nâbite'yle ilgili görüşleri genişleyerek devam etmiş, meselâ İbnü'n-Nedîm aralarında İbn Küllâb, Kerâbîsi ve Ebû'l-Hasan el-Eş'arî gibi âlimlerin de bulunduğu kelâmcıları "Mücbire ve Nâbite-i Haşviyye" başlığı altında zikretmiş, özellikle İbn Küllâb'ı Nâbite-Haşviyye arasında saymıştır (*el-Fihrist*, s. 229-231). Aynı şekilde Mu'tezilî Zemaşerî de Nâbite'yi "akıl yürütmeyle reddedip sadece nakle itibar eden kimseler" mânâsında Haşviyye ile özdeş olarak tanımlamıştır (*Esâsü'l-be-*

lâğa, s. 802). Mu'tezilî-Zeydî âlimi İbnü'l-Murtazâ ise Nâbite'yi Hz. Ali ve evlâdına karşı Muâviye tarafını tutanlar için kullanmıştır (*Tabakâtü'l-Mu'tezile*, s. 82).

İbn Kuteybe, ehl-i hadîsten söz ederken onların muhalif kesimler tarafından haşviyye ve mücbire gibi terimlerden başka nâbite diye adlandırıldığını belirtmiş (*Te'vilü muhtelifi'l-hadis*, s. 80), Hanbelî âlimi İbn Ebû Ya'lâ da ehl-i re'yin nâbiteyi haşviyye gibi ehl-i hadîs nitelemek üzere kullandığını kaydetmiş ve kelimenin olumsuz çağırışı dolayısıyla buna tepki göstererek asıl Nâbite'nin Hz. Peygamber'in sünnetini bırakıp re'ye başvuran ehl-i re'y olduğunu ifade etmiştir (*Tabakâtü'l-Hanâbile*, s. 36). Diğer taraftan Fârâbî siyaset nazariyesini açıklarken nâbite terimine yer vermiş, bununla erdemli şehirde ortaya çıkan ve çeşitli gruplardan oluşan marjinal kesimleri kastetmiştir (*es-Siyâsetü'l-medeniyye*, s. 104-108). Özellikle Mu'tezile'nin tarih sahnesinden çekilmesi ve zamanla firkalar arasında belirli bir hoşgörü ortamının oluşmasıyla bu ismin kullanılışı terkedilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "nbt" md.; *Kâmus Tercümesi*, "nbt" md.; Câhiz, *Risâle fi'n-nâbite* (*Resâ'ilü'l-Câhiz* içinde, nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1399/1979, II, 7-23; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 5-6 (eserin Fransızca tercümesi Ch. Pellat, "La Nabita de Djâhiz", *Annales de l'institut des études orientales*, X, Algier 1952, s. 302-325); a.mlf., *Halku'l-Kur'an* (a.e. içinde), III, 288, 296, 300; a.mlf., *er-Red 'ale'n-naşârâ* (a.e. içinde), III, 351; a.mlf., *Şinâ'atü'l-kelem* (a.e. içinde), IV, 243; a.mlf., *Kitâbü'l-Hayevân*, VI, 62; İbn Kuteybe, *Te'vilü muhtelifi'l-hadis* (nşr. M. Zührî en-Necâr), Kahire 1386/1966, s. 80; Hayyât, *el-İntişâr*, s. 22, 28, 55, 59, 67, 102, 105, 112; Fârâbî, *es-Siyâsetü'l-medeniyye* (nşr. Fevzî M. Neccâr), Beyrut 1993, s. 82, 104-108; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 229-231; İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rîfe), s. 34-36; Zemaşerî, *Esâsü'l-belâğa* (nşr. Mezyed Nâim - Şevkî el-Maarrî), Beyrut 1998, s. 802; İbnü'l-Murtazâ, *Tabakâtü'l-Mu'tezile*, s. 82; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. Ethem Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 337; J. van Ess, *Theologie und Gesellschaft im 2. und 3. Jahrhundert Hidschra*, Berlin 1992, III, 467-468; Ch. Pellat, "Nâbita", *EP* (İng.), VII, 843-844.

İLYAS ÜZÜM

NÂBİZÂDE NÂZİM

(1863-1893)

Hikâye ve roman yazarı.

İstanbul'da Nişantaşı'nda doğdu. Asıl adı Ahmed Nâzım, babasının adı Nâbî'dir. Annesini hiç tanımadı, babasını da henüz mahalle mektebine devam ettiği sırada kay-

betti. Bu sebeple üvey anne ve dadıların elinde büyüdü. *Yâdigârlarım* adlı hâtralarında babasının kendisiyle pek ilgilenmediğini, bu yüzden birkaç defa evden kaçıp Kulekapısı'nda oturan dadısının yanına sığındığını, bazı geceler sokaklarda, bazı geceler kahvehanelerde yattığını söyler. Salıpazarı Feyziye ve Beşiktaş Askerî rüşdiyelerinde okudu (1876). Buradan Mühendis-hâne-i Berrî İdâdisi'ne geçti (1878). 1884 yılında topçu mü'lâzım-ı sânisini olarak girdiği erkân-ı harbiyye sınıfından 1887'de yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu. Bir süre Mekteb-i Harbiyye'de matematik, istihkâm ve topografya dersleri verdi; umumi müfettiş muavini olarak 1889'da kolağası oldu. Ekim 1889 - Mart 1890 tarihleri arasında arazi haritasını tersim için Kaş'ta bulundu. Askerlik mesleğiyle ilgili bazı keşif ve araştırmalar yapmak üzere bir ara Suriye'ye gönderildi. 1891'de Manastır'da Üçüncü Ordu'ya mensup Redif Fırkası'nda Goltz Paşa'nın maiyetinde çalıştı ve dönüşünde dördüncü dereceden Mecîdî nişanı ile taltif edildi. Aynı yıl Ayşe Nâciye Hanım'la evlendi, ancak evliliğinin henüz ilk aylarında yakalandığı kemik vereminden kurtulmayarak 5 Ağustos 1893'te öldü. Mezarı Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı'nda Miskinler Tekkesi'nden Saraçlar Çeşmesi'ne inen yol üzerindedir.

Edebiyatla ilgilenmeye daha ilk mektep sıralarında iken başlayan Nâbizâde Nâzım, ilk edebiyat zevkini Beşiktaş Askerî Rüşdiyesi'nde Farsça hocası olan Muallim Cü'dî Efendi'den almış, Mühendishâne'ye geçtikten sonra da edebî çalışmalarla meşgul olmuştur. İlk yazısı 1880'de "Mühendishâne Mektebi Şâkirdânından A. Nâzım" imzasıyla *Vakit* gazetesinde yayımlanmış, ertesi yıl *Ceride-i Havâdis*'te "Hoşnişin ve ya Cihanda Safâ Bu mu?" adlı manzum piyesi neşredilmiştir (nr. 4580-4585, 20 Mart 1881 - 15 Nisan 1881). Daha sonra *Hazîne-i Evrâk*, *Mir'ât-ı Âlem*, *Rehber-i Fû-*

Nâbizâde
Nâzım

nûn, Âfâk, Maârif, Mirsad, Manzara, Berk ve Servet-i Fünûn gibi edebiyat dergileriyle *Tercümân-ı Hakikat*, *Servet* ve *Mürüvvet* gibi gazetelerde başta şiir olmak üzere daha çok fennî konularda makaleler ve hikâyeler yayımlamıştır.

İlk şiirlerini Menemenizâde Mehmed Tâhir, İsmâil Safâ ve Muallim Nâci'nin etkisi altında kaleme alan Nâbizâde, devrinde büyük tartışmalara yol açan Muallim Nâci'nin eski tarz şiirlerini değil onun daha ziyade Batı etkisinde ve yeni tarzda yazdığı şiirleri örnek almış, Nâci'nin bu şiirlerinde dikkati çeken sade dil, lirik üslûp ve tabii söyleyiş şeklini taklit etmeye çalışmıştır. Özellikle sağlam bir dil anlayışını benimsemesiyle Nâci tesiri onda daima kendini hissettirmiştir. Bir süre sonra Abdülhak Hâmid ile Recâizâde Mahmud Ekrem'in şiirleriyle ilgilenince bu defa onların yolundan gitmeye başlamıştır. Daha çok mecazlarla süslü gerçekçi şiire ilgi duyan Nâbizâde'nin bu tarihten sonra yazdığı şiirlerinde gerek şekil gerekse düşünce bakımından yenilikler görülmektedir.

Nâbizâde Nâzım dil ve edebiyatın çeşitli meselelerini tahlil eden makaleler de kaleme almış, bilhassa 1891 yılından sonra *Servet-i Fünûn* dergisinin "Tahfîlât-ı Edebiyye" sütununda Fuzûlî ve Nedîm gibi divan şairleri hakkındaki incelemeleriyle dikkati çekmiştir. Yine bu sütunda daha sonraki yıllarda *Servet-i Fünûn* topluluğunun geliştirdiği resim altı şiir faaliyetinin de ilk örneklerini vermiştir. Şiir çalışmaları Nâbizâde'nin edebî hayatının belli bir devresiyle sınırlı kalmış, özellikle 1890'dan itibaren sade ve tabii bir üslûpla kaleme aldığı hikâyelerini müstakil kitaplar halinde yayımlamaya başlamıştır. 1890-1891 yıllarında sipariş üzerine bir kitapçı için bir dizi uzun hikâye kaleme alan Nâbizâde'nin o yıllarda cereyan eden bazı edebî tartışmalara da "Râvî" takma adıyla katıldığı görülmektedir. Yazı hayatının bir döneminde tercümeleriyle de dikkati çeken Nâbizâde Victor Hugo, Alfred de Musset, Chateaubriand, Alexandre Dumas Fils, Ludwig Büchner gibi Batılı yazar ve fikir adamlarından yaptığı çevirilerle çeşitli Batı edebî akım ve düşüncelerinin Türk okuyucusu tarafından tanınmasına hizmet etmiştir.

Türk edebiyatı tarihinde Nâbizâde Nâzım'a asıl şöhretini kazandıran, *Karabibik* adlı uzun hikâyesiyle *Zehra* romanıdır. Nâbizâde'nin en önemli eseri kabul edilen *Karabibik*'in önsözünde yazar, "Hakikiyûn mesleğinde yazılmış roman mütalaa etmemiş iseniz işte size bir tane ben tak-

dim edeyim" diyerek, "E. Zola, A. Daudet gibi realistlerin, yani hakikiyûnun romanları hep fuşiyat ile mâfidir zannında bulanlar *Karabibik*'i okudukları zaman zanlarını tashih edeceklerdir sanırım" sözleriyle bu tarzda yazmayı gaye edinerek realist roman anlayışına uygun bir eser ortaya koymuştur. Konusu Kaş'ta geçen ve yazarın oradaki görevi dolayısıyla gözlemlerine dayandığı anlatılan hikâyenin en önemli tarafı Anadolu köylüsünün hayatından kesitler vermesidir. Yazar kahramanları kendi seviyelerine göre ve mahalî dilleriyle konuşturmaya dikkat etmiştir. Mukaddimesiyle beraber *Karabibik* Türk edebiyatında realizm ve natüralizmin ilk müjdecisi kabul edilmiştir. O yıllarda bu edebî akımları yeni yeni tanımaya başlayan ve daha ziyade romantizm cereyanıyla beslenen Türk okuyucusunun durumunu göz önünde bulunduran Nâbizâde kendi eserlerinde yer yer romantik unsurlara da yer vermiş, ancak *Seyyie-i Tesâmüh* adlı hikâyesi ve özellikle *Zehra* romanında doğrudan doğruya realizmi uygulama yoluna gitmiştir. Bilhassa *Zehra*'yı yazarken İstanbul tulumbacılarının o günkü hayatı, Şehzadebaşı tiyatroları, cinayet kovuşturması gibi konularda bazı araştırmalar da yapan yazar, romandaki esas vak'anın kıskançlık üzerine kurulmasından dolayı birtakım psikolojik inceleme ve gözlemlerde de bulunmuştur. Ayrıca Türk edebiyatında psikolojik muhtevalı ilk roman kabul edilen, ancak yazarın ölümünden sonra yayımlanabilen *Zehra*, Nâmîk Kemal'in *İntibah*'ı ile *Servet-i Fünûn* devri romanı arasında dikkate değer bir merhale teşkil eder. Devrin yaygın temayülü dolayısıyla entrika unsuruna aşırı bir şekilde yer verilmesi ve trajik biçimde son bulması *Zehra* hakkındaki eleştirilerin esas kaynağı olmasına rağmen eser devrine göre modern bir roman görünümündedir. Çağdaş olan diğer yazarlara göre nisbeten sade bir dili yakalamaya çalışan romancı üslûp itibarıyla de Nâmîk Kemal'in izinden gitmiştir.

Eserleri. *Şiir. Hâtıra-i Şebâb* (1298), *Heves Ettim* (1302), *Mini Mini yâhud Yine Heves Ettim* (1303), *Hikâye. Yâdigârlarım* (1302), *Zavallı Kız* (1307), *Bir Hâtıra* (1307), *Karabibik* (1307), *Sevda* (1308), *Hâlâ Güzel* (1308), *Hasba* (1308), *Seyyie-i Tesâmüh* (1308). **Roman.** *Zehra* (*Servet-i Fünûn*'da 11 Kânunusâni 1311 – 16 Mayıs 1312 arasında tefrika edilmiştir; 1312), **Diğer Eserleri.** *Hanım Kızlar* (1304), *Katre* (büyük çapta fennî bir ansiklopedi teşebbüsünün örnek formasıdır, 1306, Mehmed Rüşdü ile birlikte),

Mesâil-i Riyâziyye (1307), *Muhtasar Yeni Kimya* (1307), *Yeni Kimya* (Grimo'dan tercüme, 1307), *Mini Mini Mektepli* (1308), *Esâtîr* (1309), *Aynalar* (1309). *Zehra* ile (haz. M. Nihat Özön, İstanbul 1952; haz. Aziz Behiç Serengil, Ankara 1961) *Hikâyeler* (haz. Aziz Behiç Serengil, Ankara 1961; haz. İsmail Güleç, İstanbul 1994) yeni harflerle de yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmail Hakkı, *Muâsır Şairlerimiz (Nâbizâde Nâzım Bey)*, İstanbul 1311; İsmail Hikmet [Ertaylan], *Nâbizâde Nâzım*, İstanbul 1933; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1139-1143; Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman: 1859-1959*, Ankara 1971, I, 137-150; Tahir Alanç, *100 Ünlü Türk Eseri*, İstanbul 1974, I, 704-714; Mehmet Kaplan, "Karabibik", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, İstanbul 1976, I, 384-391; Himmet Uç, *Nâbizâde Nâzım Bey-Şair ve Romancı* (doktora tezi, 1982), Atatürk Üniversitesi Ed. Fak., Zeynep Kerman, "Zehra", *Şükürü Elçin Armağanı*, Ankara 1983, s. 211-220; R. P. Finn, *Türk Romanı-İlk Dönem: 1872-1900* (trc. Tomris Uyar), Ankara 1984, s. 99-111; Necat Birinci, *Nâbizâde Nâzım*, Ankara 1987; Ahmet Ö. Evin, *Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi* (trc. Osman Akinhay), İstanbul 2004, s. 248-267; Ahmed İhsan, "Nâbizâde Nâzım", *SF*, nr. 127 (1893), s. 355; Mahmud Sadık, "Nâbizâde ve Zehra'sı", a.e., nr. 254 (1896), s. 307-308; a.e., nr. 103-1577 (1926), s. 394; Güzin Dino, "Nâbizâde Nâzım'ın (1865-1893) Karabibik İsimli Hikâyesi Üzerine Bir Deneme", *DTCFD*, XII/1-2 (1954), s. 153-158; Hikmet Dizdaroğlu, "Nâbizâde Nâzım'ın Hikâyeciliği", *TDL*, sy. 120 (1981), s. 891-895; Siddıka Dilek Yalçın – Çelik, "Nâbizâde Nâzım'ın Eleştirmen Kimliği ve Eleştiri Yazıları", *Türkbi- lig*, sy. 6, Ankara 2003, s. 127-143; Murat Kacıroğlu, "Nâbizâde Nâzım'ın Hikâyeciliği", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 25, Erzurum 2004, s. 81-88; Fevziye Abdullah Tansel, "Nâzım, Nâbizâde", *İA*, IX, 138-140; Zeynep Kerman, "Karabibik", *TDEA*, V, 158-159; a.mlf., "Nâzım (Nâbizâde)", a.e., VI, 541; "Zehra", a.e., VIII, 648-649.

ABDULLAH UÇMAN

NABLUS

(نابلس)

Filistin'de tarihî bir şehir.

Kudüs'ün kuzeyinde, 881 m. yükseklikteki Tûr ile (Gerizim) yüksekliği 940 m. olan Selîmiye (İbal) dağları arasında kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan bir vadede kurulmuştur. Doğu-batı ve kuzey-güney ticaret güzergâhında bulunması, stratejik konumu ve su kaynaklarının bolluğu sayesinde tarih boyunca önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Şehrin adı, milâttan sonra 70 yılında Kudüs'ü yahudilerden alan Roma İmparatoru Flavius